

Lángi József

AZ ABAI SZENTHÁROMSÁG TISZTELETÉRE SZENTELT PLÉBÁNIATEMPLOM

A XVII–XVIII. században a legkülönbözőbb műfajú, színvonalú képzőművészeti alkotások ábrázolták a Szentháromságot, de közülük csak egy kisebb csoport bemutatására vállalkozhatunk. XVIII. századi templomi falképciklusainkon szinte kötelező a Szentháromság megjelenítése. Nagy számban maradtak fenn különböző kvalitású szentélykupola-freskók a hazánkban dolgozó bécsi akadémiai művészekről, illetve a sokszor névtelen, szerényebb művészi színvonalat képviselő helyi mesterektől. Közülük most csak néhányat emelünk ki példaként: Franz Antos Maulbertsch 1770 körüli váci székesegyházbeli,¹ Johann Bergl 1776-os budapesti egyetemi templombeli,² Johann Ignaz Cimbäl peremartoni, vagy Frantz Xaver Bucher öcsi kupolafreskóját.³

E művészek közül talán Dorffmaister István érdemel kiemelt figyelmet, akinek gazdag életművében szentélyfreskóin és főoltárképein leggyakrabban a Szentháromság különböző ábrázolásai jelennek meg. Például 1763-ban a türjei premontrei templom, 1771-ben a rábatöttösi plébániatemplom, 1772-ben a mesztegyői ferences templom, 1775-ben a császári plébániatemplom, 1778-ban a kiskomáromi plébániatemplom, 1779-ben a kenyéri plébániatemplom és a novai plébániatemplom, 1786-ban a nyuli plébániatemplom szentélyboltozatára, illetve 1774-ben a sitkei, 1781-ben pedig a toponári plébániatemplom főoltárára fest Szentháromság ábrázolásokat.⁴ Ma még művészettörténeti kutatás hiányában nem tudjuk, hogy csak a korszellemnek megfelelő megrendelői igényt elégítette-e ki, vagy saját elképzeléseit valósította meg a művész. Előképeinek felkutatása is további vizsgálatokat igényel.

A jezsuita rend magyarországi megtelepedése során képzőművészeti alkotásokkal gazdagon díszített templomok, kolostorok, iskolák sokaságát hozta létre, melyeknek ikonográfiai programjában meghatározó szerepe volt a Szentháromság ábrázolásának. Gondoljunk csak a trencsényi jezsuita templom szentélyét 1711-ben Xaveri Szent Ferenc apoteózisát ábrázoló freskóval díszítő Christoph Tausch művére, ahol a megdicsőült szentet angyalok emelik a mennyben tróno-

¹ Garas 1955. 83–84

² Fleischer 1931. 38–39

³ Boros 1984. 250–253

⁴ Kostyál-Zsámbéki (szerk) 1997. 219–229

ló Szentháromság elé.⁵ Vagy a győri jezsuita templom szentélyére, ahol Paul Troger 1744-ben a főoltárképen Szent Ignác megdicsőülését ábrázolta, felette pedig a boltozati freskón a Szentháromság jelenik meg.⁶ Ugyanezt az elrendezést követi Caspar Franz Sambach 1749-ben a székesfehérvári jezsuita templomban is, csak ott Nepomuki Szent János a templom védszentje jelenik meg a főoltárkép freskóján,⁷ vagy Johann Ignaz Cimbal az 1750-es évek végén, aki szintén a jezsuiták gondozta székesfehérvári plébániatemplomban az angyalok által mennyekbe emelt Szent Istvánt ábrázolta. Koronáját, jogarát angyalok tartják, így a kép hasonlít a barokk ikonográfiában oly gyakori Koronafelajánlás ábrázolásához, de itt Szent István nem Szűz Mária előtt a földi szférában jelenik meg, hanem a Szentháromság előtt a mennyekben.⁸

A vázlatosan felsorolt festészeti emlékek mellett egy fejeér megyei plébániatemplom példáján keresztül szeretném bemutatni a jezsuita renden belül megnyilvánuló Szentháromság tisztelet egy olyan emlékét, ahol a szellemi, a megfoghatatlan materializálódásának legmagasabb szintjére törekedett mind a megbízó, mind az alkotók. Magát a templomot egyenlő szárú háromszög alaprajzúra tervezték és itt egy igazi összművészeti alkotást hoztak létre (1. kép).⁹

Az abai Szentháromság tiszteletére szentelt plébániatemplom építéstörténeti vázlata

A település Székesfehérvártól D-re 20 km-re fekszik. Lakói a XVIII. század folyamán nagyrészt reformátusok voltak, akik részéről a fehérvári jezsuiták missziós tevékenysége teljes elutasítással, illetve ellenállással találkozott. Ilyen körülmények között kezdte meg munkáját Petrasics Lőrinc atya, aki minden energiáját az abai templom felépítésére szentelte. A nehéz körülmények ellenére 1748-ban elkezdődött a hazánkban egyedülálló templom építése. 1753-ra fejeződtek be az építőmesteri munkálatok a zsindefedésű tető ácsolatának elkészültével. Szentmisét először az 1755. évben, Szent András ünnepén tartottak benne, ekkor Lenth István veszprémi püspöki vikárius áldotta meg a templomot. Míg belső dekorációja, a kupola freskó és az oratóriumok stukkói 1756-ra, addig rokokó ornamentikával díszített tölgyfa padjai csak 1765-re készültek el. Orgonáját egy 1766-os jegyzék szerint Liptay János ezredes adományából készítették. Főoltárát és a szószékét pedig csak 1769-ben állították fel (2. kép). Mellékoltárai közül csak a Nepomuki Szent János oltár készült el részben, de a jezsuita rend feloszlásáig már azt sem szentelték fel. Sőt a XVIII–XIX. századi Canonica Visitacio-k is felszenteletlenülként beszélnek róla.¹⁰

Az egyenlő szárú háromszög alaprajzi elrendezés rendkívül ritka a XVIII.

⁵ Garas 1955. 1. kép

⁶ Pigler 1923.

⁷ Kapossy 1930. 428–430, 433, 444–445

⁸ Kovás-Szelényi 1992–1993. 20. és képe a számozatlan illusztrációk között

⁹ Entz–Sisa 1998. 25–26, 1–3. ábra

¹⁰ Schoen, Kuthy kéziratoss hagyatékai

századi Magyarország építészeti emlékanyagában, de ismereteim szerint az európai barokk építészet sem sok hasonló emlékekkel büszkélkedhet. Az általam ismert legkorábbi háromszög alaprajzú templom a római Sant Ivo alla Sapienza, ahol Borromini két egymásba metsződő egyenlő oldalú háromszöget használta kiindulópontként, de minden oldalon félkör alakú kápolnával bővítette azt, és a középteret lanternás kupolával zárta le.¹¹ Cristoph Dientzenhofer a kappeli zárandoktemplom tervezésénél is az egyenlő oldalú háromszöget vette alapul, illetve annak oldalaihoz kapcsolt körívvel szerkesztette meg az 1685–1689 között felépült művének alaprajzát.¹²

Schoen Arnold – az abai templom monográfusa – 1935-ban írt építéstörténeti vázlatában¹³ hívta fel a figyelmet a Linz közelében 1714–17 között felépült Stadl-Paurai zárandoktemplomra (5. kép), amely szintén háromszög alaprajzú, de mindhárom csúcsára tornyot emeltek, és itt is lanternás kupolával zárták le a centrális teret.¹⁴ Schoen Arnold szerint az abai templom építőmestere az a linzi származású Paul Hatzinger lehetett, aki 1713-ban települt Székesfehérvárra. Ő valószínűleg ismerte Johann Michael Brunner linzi építőmester paurai templomterveit, de a jezsuiták könyvtárában feltételezhetően meglehettek azok a Johann August Corvinus metszetek is, amelyek a paurai templomot ábrázolták. A másik, már abaihoz hasonló elrendezésű, de jóval nagyobb méretű templomot Gaetano Chiaveri 1723-ban építette Korostinoban.¹⁵

Nagy valószínűséggel mégis Petrasics atya lehetett az abai templom gondolati programjának megalkotója. Alaprajza olyan, mintha egy 1524-es francia imakönyv Szentháromság ábrázolásának épületre adaptált változata lenne (6. kép).¹⁶ Alaprajzilag ugyanis az egyenlő oldalú háromszögbe írt kör megtestesíti a római katolikus hitvallás alapvető dogmájának lényegét az Atya, a Fiú és a Szentlélek három isteni személyből álló egy Istent. Érdekes, hogy a metszet alapjául szolgált néhány XVII–XVIII. századi Szentháromság ábrázolásnak, annak ellenére, hogy VIII. Orbán pápa 1628-ban, és XIV. Benedek pápa 1745-ben betiltotta az ilyen jellegű trifrons képeket.¹⁷

Nemcsak az alaprajz sugallja a Szentháromság mindenhatóságát, hanem minden építészeti részlet és a belső dekoráció elemei egyforma erővel hangsúlyozza ki a Szentháromság egységét. Az épületet nem lanternás kupola fedte, mint az ismertetett analógiákat, hanem három egyenlő oldalú háromszögből álló tetősík zárta le, melynek csúcsát kis huszártorony díszítette. Benne három harang volt, közülük az egyiket – melyet a Szentháromság tiszteletére szenteltek – a már említett Liptay János ezredes adományozta. E kis építményt 1805-ben bontották le annak „rozzant állapota” miatt, harangjait a nyugati homlokzat elé épített – valószínűleg faszerkezetű – toronyba helyezték át. Minden

¹¹ Szentkirályi 1986. 52–53

¹² Toman–Beyer–Borngasser 1999. 268–269

¹³ Schoen 1935. 16–24

¹⁴ Griessmaier 1959. 357, 89. ábra

¹⁵ Kozák 1959. 145

¹⁶ Csemegi 1957. 14–15, 20. ábra

¹⁷ Szenvedély és pompa 1997. 14–15

oldalról kis téglalap alakú kápolna kapcsolódott a templomhoz (1. kép). Sajnos mára csak a sekrestyének használt északkeleti kápolna díszítése ép. Itt gazdag rokokó stukkódísz övezi a felhő- és sugárkoszorúba foglalt IHS monogramot (7. kép). A délkeleti kápolna stukkói elpusztultak. A nyugati előcsarnok-kápolnát pedig 1857-ben lebontották, de leírásokból tudjuk, hogy Jézus és Mária. Felirata:

Hydra furat picarda licet evomat iras

Haec est Angelico munere Salva domus.

A lekerekített sarkú háromszög csúcsain is három egymás fölött elhelyezett ovális ablak utal a Szentháromságra (2–3. kép).

A belső díszítésben is mindenütt megjelenik a Szentháromságra való direkt és indirekt utalás. Három nagy ablak világítja meg a belső teret, és a karzatok is három szinten nyílnak (1–3. kép). A főoltárképen a földi és a mennyei Szentháromság együttesen jelenik meg (8. kép). Horizontálisan a Szent Család alkotja a földi, míg vertikálisan a gyermek Jézus felett lebegő galamb formájú Szentlélek és az Atyaisten alkotja a mennyei háromságot (9. kép). Ennek ikonográfiai előképe valószínűleg az a Szelepcsényi György metszet (10. kép), amely Hieronymus Wierix XVI. század végi népszerű kompozícióját követ.¹⁸ E metszetelőképek alapján festették a csempezkopácsi,¹⁹ a zsirai²⁰ és a bakonyszúcsi templom oltárképeit is a XVIII. században.

Az oltár oromzati szoborcsoportja is egyfajta háromság, mert itt a szobrász a három legfőbb keresztényi erény – a Hit, a Remény és a Szeretet – szobrát helyezte el (8. kép).

Legérdekesebb mégis a boltozati freskó (2, 11–13. kép), amely kiváló – de sajnos máig ismeretlen – művész alkotása. A mennyei látomás közepén háromszögletű kompozícióban a világot teremtő Atya, az emberiséget kereszttel megváltó fiú, és az embert galamb képében megszentelő Szentlélek három személyű egy Isten csoportja jelenik meg (11. kép). Az Atyaisten kormánypalcájából két sugár indul el Szűz Mária és Xavéri Szent Ferenc felé (2, 11. kép). Szent Ferenc alakja egyébként még kétszer jelenik meg a szószéken. Nagyméretű szobra a szószék koronáját díszíti, a másik a prédikáló, térítő szentet ábrázolja a szószék kosarán domborműves formában (2. kép). Xavéri Szent Ferenc e megháromszorozott, hangsúlyos ábrázolására talán a protestáns faluban végzett nehéz missziós tevékenység miatt volt szükség. Visszatérve a mennyezetfreskóra, a központi helyet elfoglaló főalakok mellett három csoportban, háromszögbe szerkesztett kompozícióban három-három arkangyal szimbolizálja az angyalok kilenc karát (11–13. kép). Dionisios Areopagita *Mennyei hierarchia* című műve lehetett az ikonográfiai program megszerkesztésekor a kiindulópont, mely XVII–XVIII. századi népszerűsége miatt több kiadást is megért. A székesfehérvári jezsuita rendházban megtalálható volt egy 1624-ben Antwerpenben kiadott latin–görög változat, de az sem kizárt, hogy az 1755-ös bécsi kiadást is ismerték. E mű népszerűségét mutatja, hogy a fehérvári püspöki könyvtárban két kiadásban is megtalálható Dionisios Areopagita összes műve. A Bibliában szereplő Gábel, Rafael és Mi-

¹⁸ Soltész 1955. 216–219, Szilárdfy 1996. 58, 66, Szilárdfy 2000. 60–61

¹⁹ C. Harrach–Kiss 1983. 85–86

²⁰ Dercsényi (szerk.) 1953. 530–531.

hály arkangyal mellett az apokrif iratok neveznek meg még kilenc arkangyalt. A jezsuiták által oly gyakran ábrázolt Órangyalon kívül Ladielt, Esrielt, Pielt, Laruelt, Gendielt, Barachielt, Seatielt és Urielt. Az abai 3x3 angyalcsoportot Schoen Arnold így írta le: „A jobboldali triászból az Órangyal eltévedt fiúcskát emel fel az égbe a balusztrád vázája mellől, a szeretet angyala égő szívet melenget a mellén, alatta talán az uraságok angyala a megváltás zászlajával és az örök élet koronájával lebeg (12. kép), Mihály arkangyal a balusztrádig leszállva sárkánnyal viaskodik, fölötte a trónusok karából két angyal drapériával övezett trónra koronát helyez (13. kép), a baloldali triász fejedelemség angyala liliumvesszővel és villámköteggel, az erény angyala koronával, hatalmasságok angyala a mindenható Isten szemével hódol.”²¹ E korban nemcsak a monumentális alkotásokon találkozhatunk az angyali karok ábrázolásával, de megjelennek a kisgrafikai ábrázolásokon is. Ilyen például Jakob Adam 1772-ben készített metszete, ahol a gyermek Jézust ölében tartó Mária körül kilenc angyal jelenik meg az abaihoz hasonló atributumokkal, lent pedig azt Angyali Üdvözlést ábrázolta a mester (14. kép).²² Sőt egy XVIII. század végére datálható kisméretű német rézmetszeten is az abai freskón látható atributumokat tartó angyalok veszik körül Szűz Máriát (15. kép).

A templom tervezett mellékoltárai nem készültek el, soha sem szentelték fel őket. A háromszög délnyugati csúcsában Nepomuki Szent János tiszteletére emeltek oltárt (16. kép). Stukkódísz és oltármenzája elkészült, oltárképét viszont csak a tervezettnél jóval kisebb méretben és később festették meg. Oltárköve is megvan, de soha sem szentelték fel. Az északnyugati csúcsba tervezett Szűz Mária oltár soha sem készült el. Ma csak egy egyszerű falazott menza található a helyén.

Az abai templom története a rend feloszlata után

Az 1748–1769 között épült, berendezett és kifestett templom egy évtizedig sem szolgálta a jezsuita atyákat. A rend feloszlata után mellékoltárai már soha nem készültek el, templom állapota fokozatosan leromlott. Az egykor gazdagon díszített templom állapota ettől kezdve folyamatosan romlott a karbantartás hiánya miatt. Faszindelyes héjazatú tetőszerkezetének sérülései miatt beáztak a boltozati freskók és a huszártornyot is le kellett bontani, mert ledőléssel fenyegetett.

- 1810 körül több alkalommal földrengés rázta meg a környező településeket és ekkor a templom is megsérült.
- A berendezés 1818-ban kronosztichonos vörösmárvány keresztelőmedencével gyarapodott, amely ma a „diadalív” D-i oldalán van elhelyezve. Felirata: *aeDI saCrae abalensi Deo patrI verbo et splrItVi sanCto DICatae*.
- Az 1847. május 19-én tartott Visitatio Canonica idejéből részletes leírás áll rendelkezésünkre a templom rendkívül rossz állapotáról: „idővel főképpen a nagyobb földrengések miatt a boltíveken, falakon, tetőn, padoza-

²¹ Schoen 1935. 17–18.

²² Nagy-Ajtai Cserey 1772.

ton, kerítésen, sőt a belkészületben is annyi szükségesek mutatkoznak, hogy ezek iránt már gyökeres orvoslást kívántatott. Megvizsgáltatott tehát a műértők által az egész, s a körülményekhez képest elkészített építési avagy kijavítási terv és költség kivetés 1846-ban a püspöki megye hivatalba beküldetett”.

- Végül a Helytartótanács anyagi támogatásával hívók megnövekedett száma, és a templom rossz állapota miatt 1857-ben megépült a nyugati oldalon a téglalap alakú hajó és az új torony. Ez a toldalék nagymértékben megváltoztatta a templom eredeti arányait, és az eddigi harmonikus építészeti egységet megbontotta. A tornyot és a hajó egy részét a II. világháború végén felrobbantották, így ma az eredeti állapothoz közelítő formában láthatjuk a templomot, vagy láthatnánk, ha a dús növényzet rálátást engedne (4. kép). Koller apát munkaleírásából tudjuk, hogy ekkor „A három oltárképet megújító Endresz nevű festő kapott 80 for.pp.”
- 1902-ben Glaser János műfestő „restaurálta” a falképeket, de a kor szokása szerint ez még nagyarányú átfestést jelentett. A Czobor Béla MOB előadó által előkészített munka során öt művész hat hétig dolgozott a szentélyben és kifestették a hajót is. E munkáról még Székely Bertalan festőművész is elismerően szólt. Aranyozó tisztította és újraaranyozta a főoltárt, a szószéket és az örökmécsest. Végezetül pedig gróf Zichy Jenőnek a MOB akkori elnökének költségén Szent Erzsébetet és Szent Imrét ábrázoló üvegablak készült a szentélyben.
- 1911-ben a zsindefedés helyett eternitpala-fedést kapott a templom.
- 1928-ban az elbontott téglakerítés helyett újat építettek.
- 1938-ban úrafestették a Mária-oltár – azóta elpusztult – képét, és kőporos vakolatot kapott a torony és a hajó.
- 1945. március 21-én délután 2 órakor a visszavonuló német csapatok felrobbantották a tornyot. Kigyulladt a hajó tetőszerkezete is, de mielőtt a lángok átterjedhetek volna a szentélyre is sikerült őket elfojtani. Így menekült meg a végső pusztulástól ez a hazánkban egyedülálló barokk templom, ellentétben a református templommal, amelyet szintén felrobbantottak, de ott már a tüzet nem lehetett megfékezni és a templom kiégett, üszkös falait sem lehetett megtartani. Új templom épült a helyén.
- A II. világháborús pusztítás utáni helyreállítási munkák 1948-ra fejeződtek be. A tornyot romjaiból már nem építették újjá, sőt a hajó sérült részét is lebontották. Jelenlegi oromfalas nyugati homlokzata is ekkor épült.
- 1956 szeptemberétől decemberéig Czumpf Imre vezetésével négytagú restaurátorcsoport állította helyre a kupolafreskót. E munkák megkezdése előtt viszont a nagy repedéseket és vakolathiányokat a kőművesek vakolattal durván kijavították, nagy felületen összekelve a falképeket. Ekkor 1858-as és 1906-os átfestések nyomát figyelték meg.
- 1957-ben Papp Oszkár – az OMF restaurátorának – tanácsai szerint egy Balogh nevű iparművész kifestette a szentély oldalfalait és a hajót.

Végezetül az abai templom rövid ismertetése után bemutatnánk néhány olyan barokk kápolnát a történeti Magyarország területéről, ahol háromszögletű alaprajzi elrendezést terveztek. Ezen emlékek két fő csoportra oszthatók:

1. Az első csoportba a – jezsuita renddel részben kapcsolatba hozható – Nepomuki Szent János szobrait magába foglaló kápolnák sorolhatók. Közülük elsőként a gyöngyösi Szent János kápolnát említeném, amelyet 1736-ban a gyöngyösi jezsuiták építettek (17. kép). Alaprajza egyenlő oldalú háromszög, amelynek minden csúcsát lementszették.²³ Félgömb kupolával fedték a centrális középső terét, ahol kicsi kerek stukkókeretébe Szentháromságot ábrázoló képet festettek. Sajnos ez ma már nem látható, mert több rétegű meszelés fedi el. E kápolna esetében is a gondolati tartalom gyökere valószínűleg ugyanonnan táplálkozott, mint az abai templom esetében.

Nepomuki Szt. János szobra egyébként máshol is megjelenik háromszög alaprajzú védőépület alatt. Ilyen található Fegyverneken, ahol nemcsak a védőépület háromszög alaprajzú, hanem maga a szoborcsoport is három figurából áll,²⁴ úgy ahogy ezt a ritka ábrázolási típust a kamalduli remeték majki templomának egykori főoltárképén is megjelenítették.²⁵ A Fegyverneken 1775-ben, Berényi Terézia grófnő költségén elkészült szobron a gyermek Jézust karjában tartó Szűz Mária előtt térdel a gyónási titok megőrzésére utaló – kitépett nyelvét kezében tartó – Nepomuki Szent János.

Hasonló, három „lábú”, boltozatos védőépület alatt áll a felvidéki Beckón is Nepomuki Szent János szobra, amely szintén XVIII. századi alkotás. Végezetül ezen emlékek közé sorolhatjuk a Mosonmagyaróváron 1744-ben felállított Nepomuki Szent János oszlopot is, amely a háromszög alaprajzú Szentháromság oszlopokhoz hasonló kialakítású, de tetején nem a megszokott háromalakos kompozíció, hanem a cseh nemzeti szent szobra áll.²⁶

2. A másik jelentős csoportot azok a háromszögletű kápolnák képezik, amelyek előképe a XVI. századi sasvári kegyszobor számára épült 1733-ban (18. kép).²⁷ A pálos szerzetesek gondozására bízott kegyszobor tiszteletének nagyon sok emléke található hazánkban, közülük két, a sasvárihoz hasonló kápolna épült.

Sajóladon áll egy a pálosok által 1754-ben emelt háromszög alaprajzú kápolna. Ebben is a sasvári kegyszobor kőbe faragott másolata található.²⁸

A sasvárival szinte teljes egészében megegyező építészeti megoldású, kegyszobrot befogadó, kétoldalt nyitott kis kápolna található Mosonmagyaróváron is a lucsonyi kápolna mögött. Csupán annyiban különbözik a Sasvárítól, hogy hiányoznak kis fiáléi. Keletkezésének körülményeiről nincsenek adataink, de valószínűleg a XVIII. század második felében épülhetett.²⁹

Végezetül egy olyan templomot szeretnék bemutatni, amely 1798-ban a

²³ Dercsényi-Voit (szerk.) 1978. 191

²⁴ Kozák 1959. 142–144

²⁵ Szilárdfy 1993. 207

²⁶ Kozák 1960. 87–89

²⁷ Jordánszky 1836. 20–24, Szilárdfy 1994. 17

²⁸ Balpataki én. 1987. 61–63

²⁹ Kozák 1960. 89

somogy megyei Kiskorpadon épült meg (19. kép).³⁰ Míg az abai templom minden részletében egy protestáns közegben hirdette a Szentháromság dicsőségét, addig Kiskorpadon ez a rendkívül jó arányú református templom teljes egészében a protestáns elveknek megfelelően szerveződő, a központban elhelyezett úrasztala köré rendeződő, funkcionális teret alkot. Hazánkban ugyan egyedülálló ez az alaprajzi elrendezés protestáns templom esetében, de Leonhard Christoph Sturm egy 1712-ben kiadott művében a protestáns templomok számára ajánlott centrális alaprajzok között bemutatja az egyenlő oldalú háromszöget is.³¹ E mű, vagy Sturm egy másik 1718-as könyve szolgálhatott a kiskorpádi templom tervezésénél kiindulópontként.³² Mindkét háromszög alaprajzú épület – tehát az abai és a kiskorpádi – a hitelvektől függetlenül mindkét felekezet számára csodálatos teret biztosított az istentiszteletek számára.

Irodalom

BALPATAKI Béla

én. (1987) *Fejezetek Sajólád történetéből 1387–1987*. Róm. kat. Egyházközség, Sajólád.

BOROS László

1984 A zicsi templom festményei Bücher Xavér Ferenc művei 1886-ból. *Művészettörténeti Értesítő* 1984/4, 248–254

CSEMEGI József

1957 Trinitász-szimbóliumok és ábrázolások a középkori Magyarország művészetében, eredetük, továbbélésük és népművészeti kapcsolataik. *Művészettörténeti tanulmányok*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest.

DERCSÉNYI Dezső (szerk.)

1953 *Sopron és környéke műemlékei*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

DERCSÉNYI Dezső–VOIT Pál (szerk.)

1978 *Heves megye műemlékei III*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

ENTZ Géza Antal–SISA József

1998 *Fejér megye művészeti emlékei*. MTA Művészettörténeti Kutató Intézet–Szent István Királyi Múzeum, Székesfehérvár.

FLEISCHER Gyula

1931 *Johann Bergl a budapesti Egyetemi templom mennyezetfestője*. A budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti Intézetének dolgozatai, Pápa.

GARAS Klára

1955 *Magyarországi festészet a XVIII. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

GRIESSMAIER, Viktor

1959 *Österreich*. Anton Schroll és Co, Wien–München.

---

³⁰ Szigetvári (szerk.) 1973. 55

³¹ Sturm 1712

³² Sturm 1718. 39, XV. ábra, Róka 1996. 121, 9–10. ábra

C. HARRACH Erzsébet–KISS Gyula

1983 *Vasi műemlékek* Vas megyei Tanács, Szombathely.

JORDÁNSZKY Elek

1836 *Magyarországban s az ahoz tartozó Részekben lévő bódogságos Szűz Mária kegyelem Képeinek rövid leírása.* Pozsony.

KAPOSSY János

1930 A barokk mennyezetfestés emlékei Székesfehérvárt. *Magyar Művészet* 1930/7, 437–467

KOSTYÁL László–ZSÁMBÉKI Mónika (szerk.)

1997 „Stephan Dorffmaister pinxit”. Szombathelyi Képtár, Szombathely.

KOZÁK Károly

1959 Háromszög alaprajzú, XVIII. századi épületek Magyarországon. *Műemlékvédelem* 1959/3, 142–148

1960 Győr–Sopron megyei háromszög alaprajzú barokk építmények. *Arrabona* 1960 86–98

KOVÁCS PÉTER–SZELÉNYI Károly

1992–1993 *A barokk Székesfehérvárott.* Magyar Képek–F. Szelényi Ház, Veszprém.

KUTHY István

Kéziratos hagyaték a Székesfehérvári Püspöki Levéltárban

NAGY-AJTAI CSEREY Farkas

1772 *Isten Annyának a Boldogságos Szepőlötelen szép szűz Máriának Lorétomi Litániában lévő nevezetek rendin folyó dicsérete.* Bécs.

PIGLER Andor

1923 *A győri Szent Ignác templom és mennyezetképei.* Budapest.

RÓKA Enikő

1996 Petz Samu Szilágyi Dezső téri református temploma és a protestáns centralizáció templomépítészeti hagyományai *Ars Hungarica* 1996/2. 111–176

SCHOEN Arnold

1935 Az abai Szentháromság-templom szentélye. *Székesfehérvári szemle* 1935/I–II. 16–24

SOLTÉSZ Zoltánné

1955 Szelepcsényi György egy ismeretlen rézmetszete *Művészettörténeti Értesítő* 1955/2, 216–219

STURM, Leonhard Christoph

1712 *Architektonisches Bedencken von Protestantischer Kleinen Kirchen Figur und Einrichtung.* Hamburg.

1718 *Vollständige Anweisung alle Arten von Kirchen wohl anzugeben.* Aagsburg.

SZENTKIRÁLYI Zoltán

1986 *Barokk (Az építészet története c. sorozat).* Tankönyvkiadó, Budapest.
Szenvedély és pompa. Kiállítási katalógus MNG 1997

SZIGETVÁRI György (szerk.)

1973 *Építészeti emlékek Somogyban. 1000–1900.* Kaposvár.

SZILÁRDFY Zoltán

1983 Magyar vonatkozások Nepomuki Szent János tiszteletében és ikonográfiájában. *Művészettörténeti Értesítő* 1993/–4, 202–213

- 1994 *A Magyarországi kegyképek és -szobrok tipológiája és jelentése*. Szent István Társulat. Budapest.,
1996 Kultusz és tematika a Jézus Társaság barokk művészetében *Barokk konferenciák II, A jezsuiták Magyarországon*. Eger.
2000 Sajátos típusok a magyar szentek barokk kori ikonográfiájában. In. *Magyar szentek és ereklyék*. Keresztény Múzeum, Esztergom.
TOMAN, Rolf-BEYER, Birgit-BORNGASSER, Barbara (szerk.)
1999 *Barokk stílus*. Vince Kiadó, Budapest.

Lángi, József

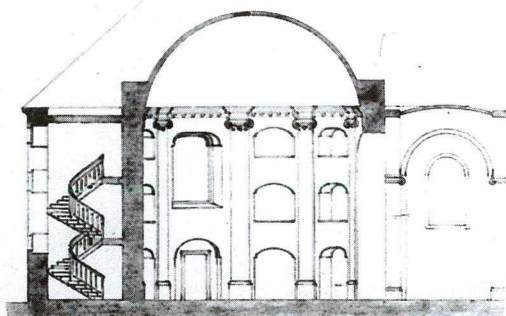
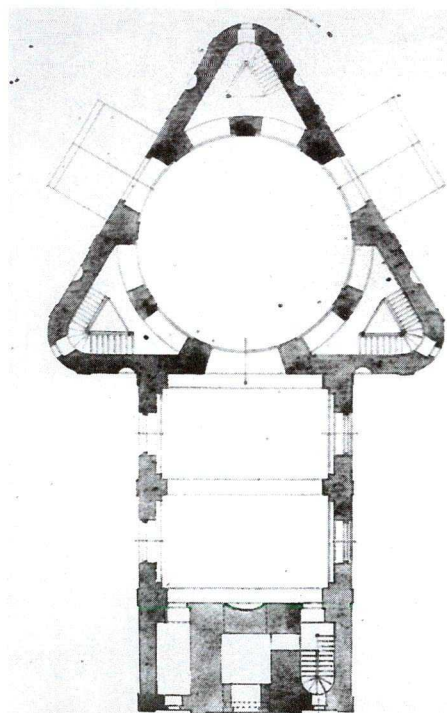
The Parish Church in Aba, Consecrated to the Veneration of the Holy Trinity

The Roman Catholic church in Aba was built (1748–1754) by Jesuit convent of Székesfehérvár. The ground-plan of the building is an equilateral triangle, which is unique in Hungary. Making of the furnitures was finished in 1769 but the works of the side altars weren't completed untill the disbanding of the order. The monumental work, led by Father Lőrinc Petrasics, is a great baroque artistic constuction which propagates in all details the glory of the Holy Trinity. In the equilateral triangle there is a circle, whic embodies the essence of the Catholic dogma, the unique God consists of three persons: the Father, The Son and the Holy Spirit. In the ridge turret the biggest bell was also consecrated to the Holy Trinity, and the windows are arranged in groups of three, too. The Holy Trinity appears on the dome fresco as well: the Blessed Virgin and St. Francis from Xaver are paying homage to Him Surrounded by fifteen angels arranged in three groups. Even in the main altar picture portraying the heavenly and an earthy Trinity. In his essay the author, apart from this church in Aba, introduces some other chapels with equilateral triangle ground-plans.

1. kép Sztehlo Ottó század eleji
alap- és metszeti rajza a templomról
(OMvH Fotótár 10 767)

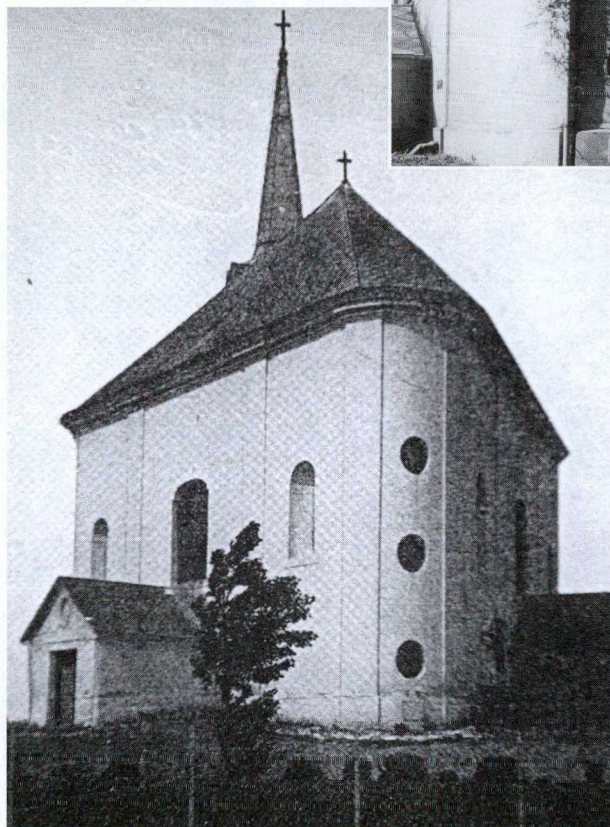
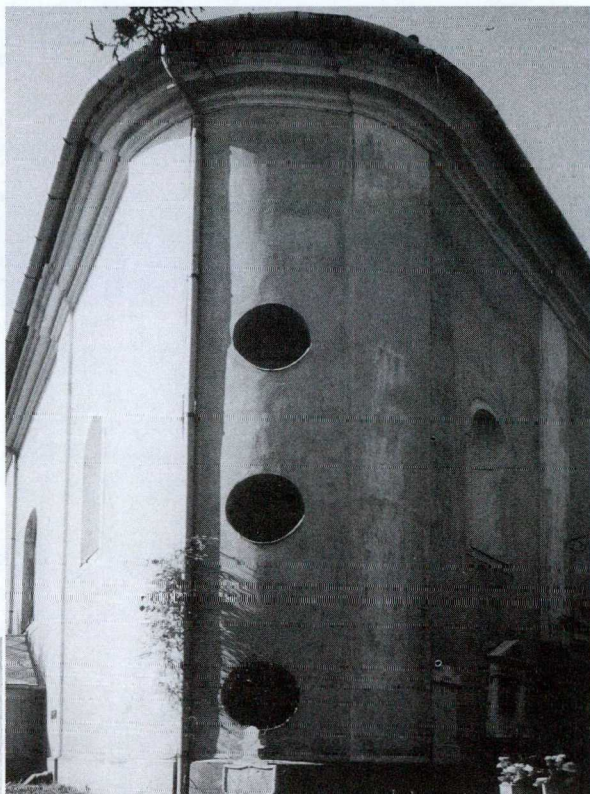

2. kép A templom belső tere
a nyugati bővítmény felől nézve

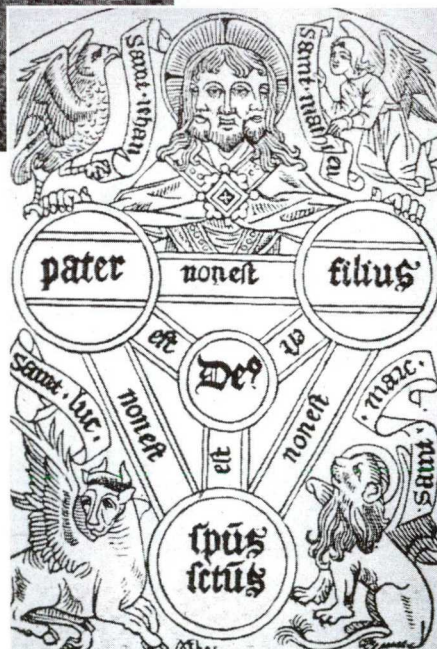
4. kép A templom keleti
homlokzata, jelenlegi állapot

3. kép Archív felvétel
az 1930-as évekből, amikor
a növényzet nem takarta el
a templomot (közli Schoen
1935. 2. ábra)

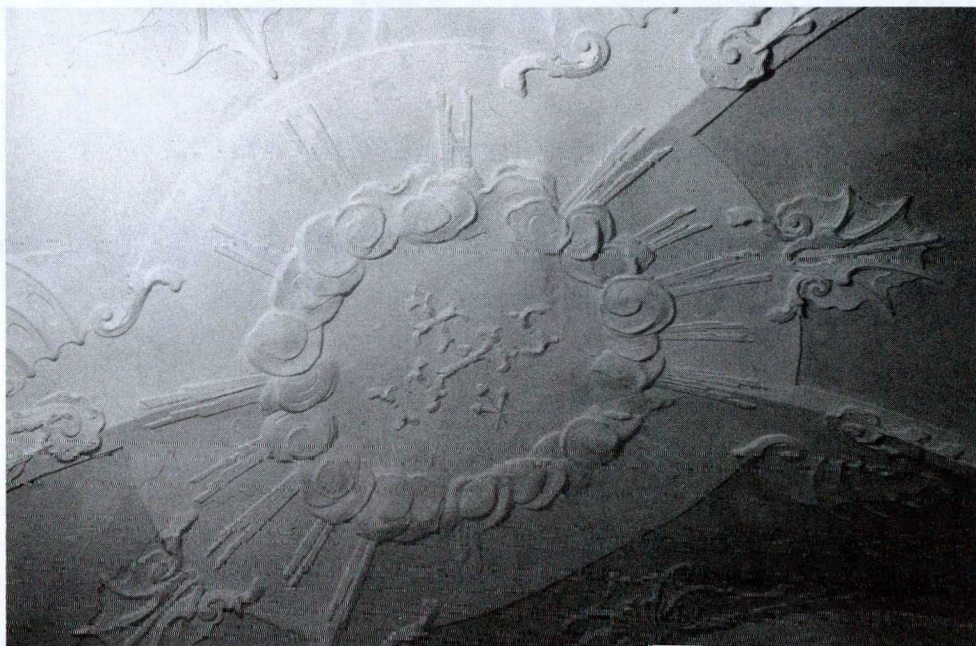

5. kép
A Statl-Paurai
Szentháromság
tiszteletére szentelt
háromszögletű
alaprajzú
zarándoktemplom

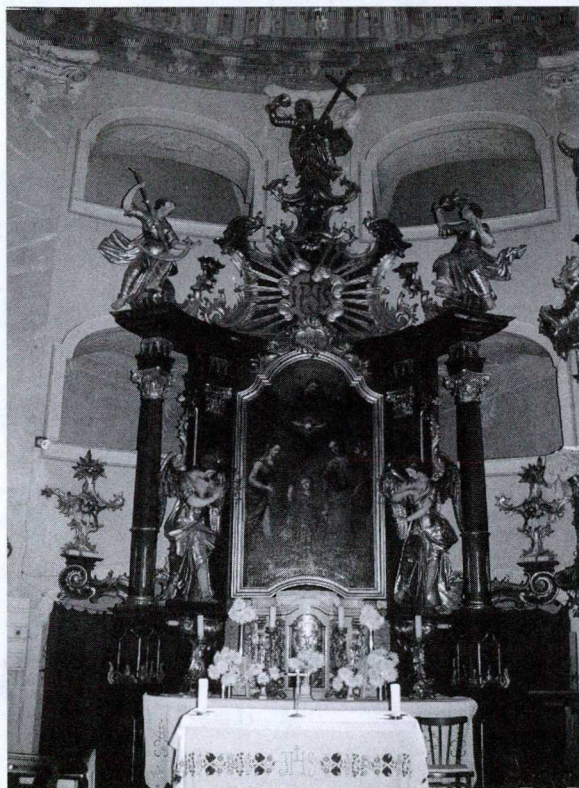

6. kép 1524-ben készített, Szentháromságot
ábrázoló fametszet egy francia imádságos
könyvből

7. kép Sugár- és
felhőkoszorúba foglalt
Jézus monogram
a sekrestye boltozatán

8. kép Főoltár, oromzatán
a Hit, Remény és a Szeretet
szobrával

98. kép A földi és mennyei Szentháromságot ábrázoló főoltárkép

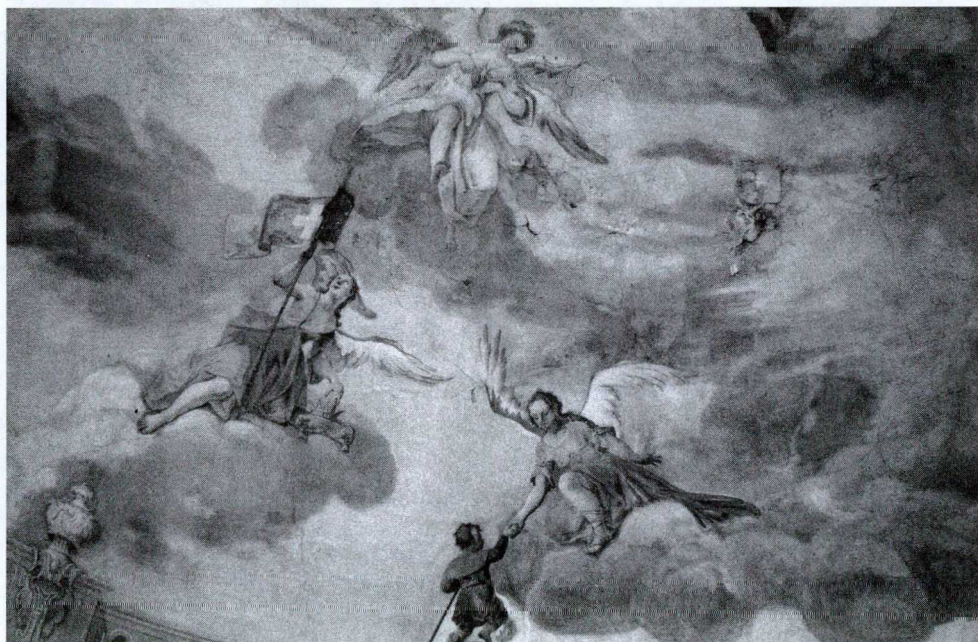
10. kép Szelepcsényi György 1965-ös rézmetszete, amely előképül szolgálhatott a főoltárképhez (részlet)

11. kép Kupolafreskó, középpütt a Szentháromság Szűz Máriával, Xaveri Szent Ferencel és körülöttük a hármas csoportokba rendezett angyalokkal

12. kép Angyalcsoport az Őrangyallal a kupola északi részén

13. kép Szent Mihály és a felette elhelyezkedő angyalcsoport a kupola déli részén

14. kép Jakob Adam 1772-ben készített
rézmetszete az „Angyalok
Királynélyával” (megjelent Nagy-Ajtai
Cserey 1773)

15. kép Ismeretlen művész
rézmetszete a kupolafreskóéval
megegyező attribútumokat tartó
angyalokkal (a szerző
gyűjteményében)

16. kép Sérült, elszennyeződött
stukkódíszes Nepomuki Szt. János
mellékoltár

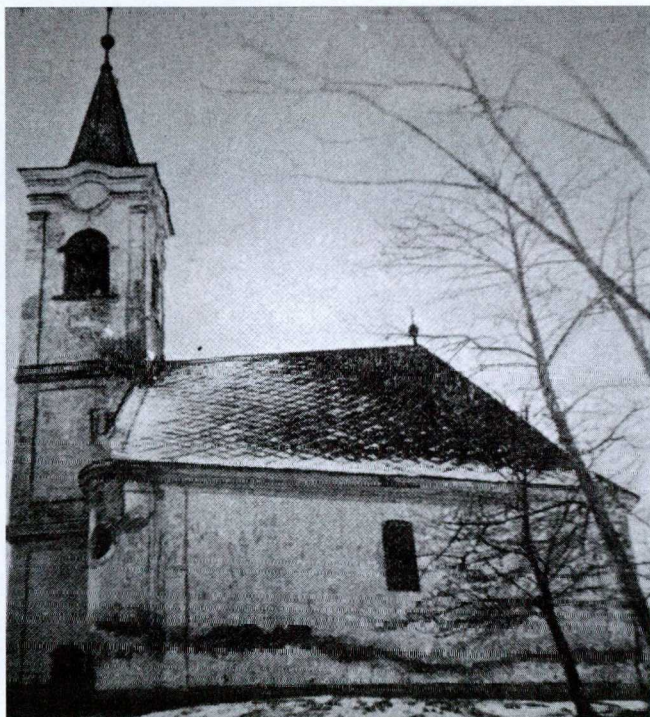

17. kép Gyöngyös,
Nepomuki Szent
János kápolna 1736

18. kép Sasvár,
a kegyszobrot védő
háromszög alaprajzú
kápolna 1733

19. kép Kiskorpád,
háromszög alaprajzú
református templom 1798